

KRZYSZTOF NIERZWICKI

POZOSTAŁOŚCI BIBLIOTEKI BISKUPA STANISŁAWA WOJCIECHA OKONIEWSKIEGO W ZBIORACH KSIĄŻNICY WSD W PELPLINIE¹

Artykuł niniejszy, będący wynikiem penetracji Biblioteki Seminarium Duchownego w Pelplinie w poszukiwaniu źródeł do dziejów innej, niż omawiana, ksiąźnicy pomorskiej – mianowicie biblioteki klasztoru kartuzów kaszubskich, powstał niejako z potrzeby chwili. Piękne woluminy z proveniencją biskupią, które trafiły do rąk autora, stanowiące wyjątkowy rarytas bibliofilski, głównie z racji wspaniałych i stosunkowo rzadkich w pelplińskiej kolekcji poloników XVI stulecia, w dużej części przechowywanych w nie skatalogowanym dotąd jeszcze magazynie, skłoniły mnie do zajęcia się tym problemem.

XVII „Spotkania Pelplińskie”, poświęcone osobie biskupa Okoniewskiego, w związku z przypadającą w 1996 r. 70. rocznicą objęcia przez niego rządów w diecezji chełmińskiej, dały dodatkowy do tego asumpt oraz możliwość ogłoszenia wstępnych wyników badań najpierw w postaci słowa mówionego (referat ogłoszony 9 listopada 1996 r.), a teraz w formie druku.

Artykuł ten stanowi również niejako odpowiedź na wielokrotnie podnoszony postulat, aby w sposób możliwie częsty ogłaszać wszelkiego rodzaju źródła do dziejów księgozbiorów, nawet wówczas, kiedy są one stosunkowo skromne. Stąd publikację zaopatrzone również w katalog zarejestrowanych starodruków.

Jednocześnie chciałbym zaznaczyć, iż zebrany tutaj materiał nie wyczerpuje problemu, zaś artykuł ten może posłużyć jako wstęp do dalszych badań nad tym niewątpliwie ciekawym pomorskim bibliofilem okresu międzywojennego. Szczególnie słuszne wydaje się to, zważywszy na fakt, iż wyniki badań ogłoszono jedynie w oparciu o analizę drobnego fragmentu księgozbioru Okoniewskiego, przechowywanego obecnie w Pelplinie, bez próby ustalenia innych ewentualnych miejsc pozostałości po dawnej kolekcji biskupiej.

¹ Chciałbym wyrazić podziękowanie Księżom Dyrektorom: Biblioteki Seminaryjnej – ks. Henrykowi Mrossowi i Archiwum Diecezjalnego – ks. Anastazemu Nadolnemu za umożliwienie penetracji zasobów w poszukiwaniu materiałów do niniejszej publikacji.

* * *

Książnica pelplińska, swymi korzeniami sięgająca czasów średniowiecza, już blisko 170 lat spełnia rolę placówki naukowej służącej potrzebom seminaryjnej wspólnoty.² Jej wspaniałe zabytkowe zbiory, znane jedynie niewielkiemu gronu specjalistów, należą do najcenniejszych w kraju. Kolekcja rękopisów, inkunabułów i starych druków, licząca w sumie około 13 tysięcy woluminów, na którą składają się w przeważającej mierze książki ze skasowanych u progu XIX w. pomorskich klasztorów, konkurować może z powodzeniem z najwybitniejszymi bibliotekami Polski, pod względem jakości zasobu znacznie przewyższając wiele z nich. Swą pozycję zawdzięcza biblioteka pelplińska głównie bogatym zbiorom inkunabułów, liczącym niemal 550 jednostek bibliograficznych³ oraz kolekcji rękopisów średniowiecznych skupiającej przeszło 150 woluminów. Stawia to ją w rzędzie dziesięciu najzasobniejszych ksiąźnic naszego państwa. Poza rozstawiającą ją Biblią Gutenberga, biblioteka posiada w samym tylko zasobie inkunabułów przynajmniej kilkadziesiąt pozycji będących unikatami w zbiorach polskich, w tym kilkanaście rzadkich edycji w skali światowej. Dość wspomnieć tu „Żywot św. Doroty” Jana z Kwidzyna, tłoczony w 1492 roku w malborskim warsztacie Jakuba Karweysse, do dzisiaj zachowany jedynie w dwu egzemplarzach – szczątkowym w Pelplinie i kompletnym w dawnej bibliotece im. Sałtykowa–Szczedriny w Petersburgu. Wielkiego splendoru seminaryjnej kolekcji dodają książki będące w przeszłości własnością całej rzeszy wybitnych osób. Wnikliwy badacz znajdzie na kartach starych woluminów podpisy m.in. bisku-

² Załącznikiem zbiorów pelplińskich była książnica opactwa cysterskiego, która w momencie kasaty w 1823 r. w znacznej części pozostała na miejscu, tworząc podwaliny pod nową bibliotekę. Na nowych zasadach została zorganizowana w pierwszych latach po przeniesieniu do Pelplina stolicy diecezji, a potem Seminarium Duchownego. W 1853 r., kiedy większość księgozbiorów klasztornych Pomorza znalazła się w Pelplinie, bibliotece nadano status jednostki naukowej a zarazem otrzymała nazwę: „Biblioteka Biskupstwa Chełmińskiego”, chociaż nieformalnie nazywana była również „Biblioteką Seminaryjną”. Od tamtego czasu w pierwszej kolejności mogli z niej korzystać alumni seminarium i kadra profesorska. Zob. m.in.: T. Glemma, *Biblioteka Biskupstwa Chełmińskiego*, [w:] Biblioteki wielkopolskie i pomorskie, red. S. Wierczyński, Poznań 1929, s. 289; F. Pelpliński (Manthey), *Sto lat Seminarium Duchownego w Pelplinie*, Orędownik Diecezji Chełmińskiej, t. 86, 1948, s. 69, 457; wzmianki o bibliotece pelplińskiej są również w monografiach poświęconych Pelplinowi, zwłaszcza: S. Kujot, *Opactwo pelplińskie*, Pelplin 1875, s. 197–200; R. Frydrychowicz, *Geschichte der Cistercienserabtei Pelplin und ihre Bau- und Kunstdenkmäler*, Düsseldorf 1905, s. 154, 162, 528, 533; J. Ciemnołowski, J. St. Pasierb, *Pelplin*, Wrocław–Warszawa, 1978, s. 291–299; J. St. Pasierb, *Pelplin i jego zabytki*, Warszawa–Pelplin, 1993 (druk 1995), s. 96–98; K. Nierzwicki, *Zabytki piśmiennictwa* [w:] R. Ciecholewski, *Skarby Pelplina*, Pelplin 1997, s. 187–237; na temat biblioteki seminaryjnej powstała również praca magisterska napisana na Uniwerystecie Śląskim w Katowicach, zob. A. Jędrzejewska, *Biblioteka Seminarium Duchownego w Pelplinie – dzieje i zbiory*, Katowice 1994, (maszynopis, 189 s., egz. dostępny również w Bibl. Sem. sygn. D 51074).

³ M. Strutyńska, *Dzieje i stan obecny kolekcji inkunabułów pelplińskich*, Studia Pelplińskie, t. XVII, 1986, s. 326.

pów: Hieronima Rozrażewskiego, Mikołaja Chrapickiego, Jana Tarnowskiego, Anastazego Sedlaga, ksieni chełmińskiej Magdaleny Mortęskiej, są również zapiski i ekslibrisy historyka i sekretarza królewskiego Reinholda Heidensteina, wybitnego bibliofila gdańskiego XVIII w. Daniela Gralatha oraz samych autorów dzieł jak choćby Justyna z Miechowa, Stanisława Sokołowskiego czy gdańskiego uczonego Jakuba Teodora Kleina.⁴

Niewielki fragment dzisiejszego księgozbioru wypełniają książki będące niegdyś w posiadaniu pierwszego od czasów zaborów polskiego biskupa na stolicy chełmińskiej – Stanisława Wojciecha Okoniewskiego.⁵

Jego postać szczególnie mocno związana jest z dziejami bibliofilstwa pomorskiego okresu międzywojennego. Na miano wybitnego bibliofila zasłużył sobie nie tylko zgromadzeniem wspaniałego księgozbioru, ale również ogromnym zaangażowaniem na rzecz rozwoju biblioteki seminaryjnej i opieki nad jej najcenniejszymi zabytkami.

Do obecnych czasów nie ukazała się drukiem żadna praca o charakterze naukowym kompleksowo ujmująca zagadnienie bibliofilskiej działalności biskupa Okoniewskiego. Najwięcej miejsca w swym bogatym dorobku osobie biskupa i jego pasji poświęcił, również znany i ceniony pelpliński miłośnik książki ks. dr Antoni Liedtke.⁶ Wśród jego publikacji na uwagę zasługuje interesująco napisany artykuł zamieszczony w 1938 roku na łamach miesięcznika Towarzystwa Miłośników Książki z Krakowa „Silva Rerum”.⁷ Także po wojnie postać Okoniewskiego doczekała się kilkakrotnie opracowań ks. Liedtkego, w których porusza on omawiany aspekt zamiłowań biskupa.⁸ Oprócz wspomnianych prac ks. Liedtkego na łamach kilku czasopism zarówno przed, jak i po wojnie ukazały

⁴ K. Nierzwicki, dz. cyt., s. 194-217.

⁵ O biskupie Okoniewskim czytaj przede wszystkim: A. Liedtke, *Okoniewski Stanisław Wojciech*, [w:] Polski Słownik Biograficzny (dalej PSB), Wrocław, Warszawa 1978, t. XXIII, s. 693-696; L. Grzebień, *Okoniewski Stanisław Wojciech (1870-1944), biskup chełmiński, biblilista, historyk*, [w:] Słownik Polskich Teologów Katolickich 1918-1981, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, t. VI, s. 580-584 – gdzie podana dalsza literatura.

⁶ O bibliofilskich zamiłowaniach ks. Liedtkego zob. K. Nierzwicki, *Kapłan-bibliofil. W pierwszą rocznicę śmierci księdza infułata dra Antoniego Liedtkego*, Pielgrzym nr 15(146), 1995, s. 14.

⁷ A. Liedtke, *Biskup – bibliofil na stolicy chełmińskiej*, *Silva Rerum*, R. 1, 1938, z. 2, s. 3-6.

⁸ Zob. m.in.: A. Liedtke, *Działalność Księdza Stanisława Wojciecha Okoniewskiego w Wielkopolsce*, [w:] Stanisław Wojciech Okoniewski – Biskup Chełmiński. Materiały IV „Spotkań Pelplińskich”, Pelplin 1986, s. 22-30 (omawiane zagadnienie na s. 24-26); *Saga pelplińskiej Biblii Gutenberga*, Pelplin 1988 (wyd. III), s. 26, 30-31, 42; Poza wymienionymi pracami autor ten pozostawił sporo interesujących niepublikowanych notatek o biskupim hobby, które tuż przed śmiercią przekazał do Archiwum Diecezji Pelplińskiej. Wśród nich na uwagę zasługuje kilkunastustronicowe „Wspomnienie o biskupie Okoniewskim”, przygotowywane do druku w powojennej „Silva Rerum”, która wyszła jednak dopiero w 1981 r. i to jako efemeryda. Autor zawarł w nim wiele nieznanych faktów związanych z losami księgozbioru biskupa w czasie wojny.

się drobne przyczynki, stanowiące niekiedy ciekawe uzupełnienie znanych już faktów związanych z bibliofilstwem Okoniewskiego.⁹

Poprzedników na stolicy chełmińskiej w dziele kolekcjonerstwa książkowego miał Stanisław Wojciech Okoniewski wielu. Wybitnymi humanistami, posiadającymi znakomite księgozbiory byli m.in.: Mikołaj Chrapicki¹⁰, Jan Dantyszek¹¹, Tiedeman Giese¹² czy Wojciech Leski.¹³ Z osób bliższych czasom współczesnym warto wymienić wzmiankowanego już Anastazego Sedlaga, po którego kolekcji zachowało się w bibliotece pelplińskiej około 300 woluminów w tym cenne starodruki.¹⁴ Zresztą nie tylko biskupi zasłynęli jako wybitni kolekcjonerzy. Diecezja chełmińska obfitowała w wielu księży, których pasją było zbieractwo książek.¹⁵ Tradycja kolekcjonerska trwa w Pelplinie do dzisiaj. Do wybitnych zbieraczy należeli – nieżyjący już – ks. dr Franciszek Jank, wspomniany ks. dr Antoni Liedtke, ks. prof. Janusz St. Pasierb czy ks. bp dr Zygfryd Kowalski. Wszyscy oni w części lub zgoła całe swe kolekcje zapisałi bibliotece seminaryjnej.¹⁶

Biskup Okoniewski zamiłowanie do książek wyniósł z domu rodzinnego. Jego najbliższymi krewnymi byli biskup Edward Likowski – u schyłku życia arcybiskup i prymas oraz prałat Augustyn Jaskulski.¹⁷ Obaj ci mężowie posiadali własne cenne księgozbiory, które Staś jako dziecko z zapałem penetrował a z czasem odziedziczył.¹⁸ Lata szkolne również dały okazję do rozwinięcia książkowej pa-

⁹ Zob. m.in.: K. Okoniewski, *Z lat młodości J. E. Biskupa Okoniewskiego*, Przegląd Wielkopolski, nr 2, 1939, s. 68–71; s–s (S. Sas–Komornicki), *Odnaczenie Księdza Biskupa dra Stanisława Wojciecha Okoniewskiego*, *Silva Rerum*, nr 3, 1939, s. 62–63; T. E. Witkiewicz, *Najdostojniejszy Foljant. Jeszcze o Orderze Białego Kruka, Kolekcjoner Polski*, nr 6 (91), 1980, s. 4; K. Nierzwicki, *Biskup–bibliofil*, *Pielgrzym*, nr 24 (182), 1996 r., s. 7. i inne.

¹⁰ Posiadał sporą bibliotekę, część woluminów przekazał ufundowanemu przez siebie w Lubawie klasztorowi bernardynów, z czego kilka dzieł do dzisiaj przechowuje się w Pelplinie, jemu także przypisuje się przekazanie bernardynom Biblii Gutenberga; zob. M. Strutyńska, dz. cyt., s. 331.

¹¹ Zob. m.in. Z. Nowak, Jan Dantyszek, *Portret renesansowego humanisty*, Wrocław 1982; T. Borawska, *Życie umysłowe na Warmii w czasach Mikołaja Kopernika*, Toruń 1996, s. 166–167, gdzie wymienia liczbę 70. tytułów z jego biblioteki przechowywanych w różnych bibliotekach europejskich.

¹² Zob. T. Borawska, *Tiedeman Giese (1480–1550) w życiu wewnętrznym Warmii i Prus Królewskich*, Olsztyn 1984; Taż, *Życie umysłowe...*, s. 170, gdzie podaje informacje o 34 tytułach dzieł z jego biblioteki przechowywanych głównie w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali.

¹³ Biblioteka seminaryjna przechowuje kilka dzieł będących niegdyś w posiadaniu bpa Leskiego.

¹⁴ Na druki biskupa Sedlaga natrafiłem podczas penetracji zasobu pelplińskiego w poszukiwaniu dzieł proveniencji kartuskiej. Cechą charakterystyczną jego kolekcji był okazałych rozmiarów exlibris z motywem architektonicznym lub zapiska proveniencyjna.

¹⁵ Kilku z nich wymienia S. Kujot, dz. cyt., s. 195–202 oraz T. Glemma, dz. cyt., s. 291.

¹⁶ K. Nierzwicki, *Zabytki piśmiennictwa...*, s. 212–213.

¹⁷ A. Liedtke, *Okoniewski Stanisław Wojciech...*, s. 693; A. Galos, *Likowski Edward*, [w:] PSB, Wrocław, Warszawa 1972, t. XVII, s. 330–332, gdzie podana literatura; M. Witkowski, *Jaskulski Augustyn*, [w:] PSB, Wrocław, Warszawa 1964–1965, t. XI, s. 66, gdzie podana literatura.

¹⁸ A. Liedtke, *Biskup–bibliofil...*, s. 5.

sji. W Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu młody Stanisław dał się poznać jako zagorzały obrońca funkcjonującej tam pomimo wielu przeciwności biblioteki polskiej, którą zamknęły władze niemieckie.¹⁹ Potem będąc już w Seminarium Duchownym zajął się uporządkowaniem księgozbioru dekanatu kościańskiego. Z zapałem przystąpił do dzieła by w ciągu wakacji dopiąć celu, układając na koniec katalog biblioteczny i pisząc krótką historię zbioru. Tamto przeżycie zaowocowało po latach pięknym wspomnieniem biskupa, skreślonym na łamach jednego z najwspanialszych bibliofilskich czasopism międzywojennych „*Silva Rerum*” pt. *Jedno z moich młodzieńczych przeżyć w bibliotece*. Tak pisał wówczas: „...I coraz miłszą stawała mi się książka [...] Rozbudziła się we mnie prawdziwa miłość do książki. Począłem się do niej odnosić z głębokim uszanowaniem. Bolało mnie jej podniszczenie. Wydawało mi się, jakby wyrządzono krzywdę żywemu organizmowi. Do dnia dzisiejszego (1938 r. przyp. K. N.) jeszcze mam wstręt fizyczny do tych co się z książką obchodzić nie umieją...”²⁰ Po święceniach kapłańskich został ks. Okoniewski wikariuszem w Biezdrowie, gdzie również zasłużył się dla miejscowej biblioteki, układając katalog księgozbioru dekanatu lwóweckiego.²¹ Najważniejsze jednak zadania czekały na niego w Pelplinie. W czasie swego panowania na stolicy chełmińskiej dał się poznać jako wielki reformator wszystkich zakładów naukowych funkcjonujących przy stolicy biskupiej. Największe poświęcenie i zaangażowanie wykazał przy odnowieniu Seminarium Duchownego wraz z jego biblioteką. W 1935 roku mianował jej dyrektorem ks. dra Antoniego Liedkego, który rozpoczął intensywne prace nad reorganizacją seminaryjnej ksiąźnicy. Przystąpiono na nowo do inwentaryzacji zbiorów, stare katalogi książkowe zastępując nowymi – daleko bardziej użytecznymi – kartkowymi. W latach 1938–1939 działał w Pelplinie wybitnej klasy specjalista od dawnej książki dr Kazimierz Piekarski z Warszawy, który uporządkował i skatalogował kolekcję inkunabułów. Niestety jego dzieło zginęło w płomieniach podpalonej przez Niemców w 1944 roku Biblioteki Ordynacji Krasińskich, gdzie przechowywał swoje materiały.²² Biblioteka seminaryjna w owych czasach pod względem opracowania zbiorów stała na równi z innymi wielkimi ksiąźnicami kraju, nie wyłączając uniwersyteckich. Nie tylko zresztą ona doczekała się gruntownej reorganizacji. Z inicjatywy biskupa utworzono podręczne księgozbiory nowo powstałych z jego polecenia seminariów naukowych, które tuż przed wojną liczyły kilka tysięcy woluminów.²³ Był też biskup twórcą doskonale wyposa-

¹⁹ K. Okoniewski, dz. cyt., s. 69

²⁰ St. W. Okoniewski, *Jedno z młodzieńczych przeżyć moich w bibliotece*, *Silva Rerum*, R. 1, 1938, z. 2, s. 2–3

²¹ *Zwrot historyczny na Pomorzu*, Kurier Poznański, nr 187, 1926, 24 IV, s. 2.

²² A. Liedtke, *Biblioteka Seminarium Duchownego w Pelplinie*, *Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, t. XIII, 1947, s. 89–90.

²³ F. Pelpliński, dz. cyt., s. 457, 460; A. Liedtke, *Biskup–bibliofil...*, s. 5–6.

zonej biblioteki zamku Bierzgłowskiego koło Torunia, który odrestaurował z przeznaczeniem na dom rekolekcyjny. Księgozbiór ten, obejmujący dwa działy: ascetyczny, liczący ok. 600 tomów i literacki – zawierający ponad 1500 dzieł wydzielono z prywatnej biblioteki biskupiej przechowywanej w pałacu pelplińskim.²⁴

Wszystkie te fakty w połączeniu ze zgromadzonym prywatnym księgozbiorem, zaliczanym do największych pomorskich kolekcji okresu międzywojennego, pozwoliło nadać biskupowi miano wytrawnego bibliofila. Pewnym cieniem na jego poczynania kładzie się głośna wówczas sprawa zamiarów sprzedania Biblii Gutenberga. Fundusze uzyskane z transakcji miały pomóc w rozbudowie seminarium duchownego i jego biblioteki. Poruszenie świata bibliologicznego oraz protesty kierowane na ręce biskupa w rezultacie odwiodły go od tego zamiaru²⁵, za co wdzięczni bibliofile zgotowali mu nie lada gratkę. W uznaniu zasług oraz w podziękę za odstąpienie od sprzedania Biblii, dnia 11 grudnia 1938 roku do Pelplina zjechała delegacja Kapituły Orderu Białego Kraka. Reprezentowali ją czołowi luminarze księgoznawstwa polskiego, wśród których byli dyrektorzy największych bibliotek kraju – Stefan Demby – dyrektor Biblioteki Narodowej, Zygmunt Mocarski – Dyrektor Książnicy Miejskiej z Torunia, Stefan Komornicki – dyrektor Muzeum Czartoryskich w Krakowie oraz inni wybitni uczeni.²⁶ Powodem wizyty było odznaczenie Stanisława Wojciecha Okoniewskiego najwyższą klasą Orderu Białego Kraka – Wielką Kustodią in Folio ze Wstęgą Inkunabułu i Cymeliami, i przynależną tytułaturą Wielki Foliante ze zwracaniem się do niego Wasza Paginacjo. Przytoczmy kilka słów z przemówienia przewodniczącego Kapituły Franciszka Biesiadeckiego: „Kapituła i ja jako jej najwyższy strażnik z dawna poglądaliśmy ze złości na mecenasowską opiekę, jaką otaczał książkę, księgozbiory i grafikę książkową Najdostojniejszy Arcypasterz Pomorza. Widzieliśmy, że miłość do ksiąg wiodła go w ślady wielkich Poprzedników [...] Najdostojniejszy Foliante, Ich godny naśladowco na tych ziemiach, idąc drogami Dantyszków, Załuskich i Naruszewiczów, cześć dla książki masz jako pierwszej przewodniczki w Twojej działalności, a sprawiedliwe losy oddały w Twoją własnie opiekę bezcenny, jedyny w Polsce skarb, wyczarowany w Gutenbergow-

²⁴ A. Liedtke, *Biskup–bibliofil...*, s. 5; o zamku Bierzgłowskim zob. m. in. Tegoż, *Zamek pokrzyżacki w Bierzgłowie obecnie letnisko kleryków i dom rekolekcyjny diecezji chełmińskiej, Pelplin 1937* (gdzie zamieszczono zdjęcie biblioteki i czytelnia, s. 24 i 29).

²⁵ Sprawę sprzedaży Biblii dokładnie omawia A. Liedtke, *Saga...*, (rozdz. III „Niebezpieczeństwo utraty”), s. 26–42, gdzie podaje literaturę.

²⁶ Pamiątkowe zdjęcie zrobione z tamtej okazji uwieczniło oprócz wymienionych również: bpa Konstantego Dominika, szambelana Wincentego Łackiego, ks. A. Liedtkego, artystę rzeźbiarza Wojciecha Durka, dyrektora radia poznańskiego Kazimierza Okoniewskiego, dra Kazimierza Piekarskiego i innych.; zob. K. Nierzwicki, *Biskup–bibliofil...*, gdzie zdjęcie to zostało opublikowane.

skiej oficynie [...] Kanclerzu nasz, odczytaj dyplom wydany na imię Jego Pagnacji, Najprzewielebniejszego Księdza Biskupa Stanisława Wojciecha in Folio Okoniewskiego..."²⁷ Taką wysoką formą orderu białego kruka, wyróżniono w przedwojennej historii tego odznaczenia jedynie trzy osoby, w tym najwybitniejszego bibliofila Francji, ministra spraw zagranicznych, Luisa Barthou.²⁸

Postać Biskupa-bibliofila nie byłaby przedstawiona rzetelnie gdyby pominięto najistotniejszy przejaw jego wielkiej życiowej pasji, mianowicie gromadzenie własnego księgozbioru. Bibliotekę biskupią – o czym już wspomniano – po części omówił już w roku 1938 na łamach „Silva Rerum” ks. Antoni Liedtke, wystarczy więc w kilku słowach odtworzyć proces jej narastania, więcej miejsca poświęcając jej późniejszym losom oraz temu co po niej do dnia dzisiejszego pozostało.

Zalążkiem przyszłej biblioteki biskupiej były książki zbierane we wczesnej młodości, głównie w czasach gimnazjalnych. Była to na ogół literatura piękna – wyraz zainteresowań młodego mężczyzny żyjącego u schyłku XIX w. Lata studiów zaowocowały pewnym ukierunkowaniem zbieraczej pasji. Już jako wikariusz, posiadał Okoniewski pokaźny księgozbiór liczący przynajmniej kilka tysięcy tomów.²⁹ Znalazły się w nim głównie prace z zakresu uprawianych przez młodego uczonego dyscyplin naukowych. Stąd mamy tu sporo dzieł patrystycznych i bogatą kolekcję literatury klasycznej niezbędnej do studiów nad św. Hieronimem. Kiedy został proboszczem w Bninie, w nowo wybudowanej plebanii kilka pomieszczeń przeznaczył na swój imponujący już wówczas księgozbiór. Podobnie było w Kościelcu, gdzie zmuszony był istniejącą plebanię rozbudować dla potrzeb rozrastającej się biblioteki.³⁰ Tam odziedziczył wspomniane kolekcje po arcybiskupie Likowskim i prałacie Jaskulskim. Kiedy zatem w 1926 roku przybył do Pelplina, jego zbiory liczyły już ok. 10 tysięcy tomów by tuż przed wojną osiągnąć ponad 12 tysięcy.³¹ Była to wówczas jedna z największych, jeśli nie największa prywatna biblioteka na Pomorzu. Oprócz literatury patrystycznej, znalazło się w niej sporo dzieł egzegetycznych i historycznych, których studia zaowocowały opublikowaniem obszernej pracy pt. *Pismo Św. w dziełach Piotra*

²⁷ S. Sas-Komornicki, dz. cyt., 62–63;

²⁸ Zaszczytne to odznaczenie posiadał jeszcze Franciszek Biesiadecki z Firlejowa, wydawca „Exlibrisu”, natomiast niższy stopień OBK tzw. *in quarto* posiadali: Stefan Demby, dr Aleksander Birkenmajer – kustosz Biblioteki Jagiellońskiej, dr Kazimierz Piekarski – kustosz Biblioteki Narodowej, Aleksaneder Semkowicz, Bonawentura Lenart, Robert Jahoda artyści – introligatorzy, Wacław Anczyc – drukarz, ks. Edmund Majkowski – bibliofil; zob. (red), *Dziesięciolecie K. O. B. K.*, Silva Rerum, R. 1, 1938, z. 2, s. 22; projektantem orderu i pomysłodawcą tytułów był prof. Kazimierz Wojciech Witkiewicz (1880–1973); zob. T. E. Witkiewicz, dz. cyt., s. 4.

²⁹ A. Liedtke, *Biskup-bibliofil...*, s. 4.

³⁰ A. Liedtke, *Działalność...*, s. 25.

³¹ A. Liedtke, *Biskup-bibliofil...*, s. 5.

Skargi (Poznań 1912). W podobny sposób powstał osobny dział dotyczący zagadnień polityczno-kościelnych XIX w. Dzieła do tego okresu, zbierał uczony prafat dla swoich studiów nad monografią słynnego kaznodziei i znakomitego polityka z czasów kulturkampfu, biskupa Janiszewskiego. Niezwykła wrażliwość biskupa na piękno i zainteresowanie sztuką skłoniło go do kolekcjonowania również i dzieł z tej dziedziny. Zespół ten, jak wspomina ks. Liedtke, liczył ok. 3 tysiące woluminów.³² Pośród tego szafy biblioteczne wypełnione były drukami niezwyklej rzadkości i urody. Samych inkunabułów posiadał biskup kilkanaście, zaś ich katalog przygotowany przez dra Piekarskiego otrzymał przy okazji wręczenia orderu białego kruka.³³

Na kilka lat przed wojną, kiedy biskup przystąpił do porządkowania swojej biblioteki, opowiedział ks. Liedtkemu w toku dawnych wspomnień, że ile razy ukończył taką pracę, tyle razy musiał opuszczać miejsce swego zamieszkania (tak było w Poznaniu, Bninie i Kościelcu).³⁴ I tym razem przecucie miało się sprawdzić. Kiedy wybuchła wojna, biskup opuścił Pelplin, cały swój zbiór pozostawiając w pałacowych salach bibliotecznych. Po wkroczeniu Niemców do Pelplina los książek był w zasadzie przesądzony. Część kolekcji, głównie dotyczącą historii sztuki okupant wywiózł do Berlina, inne podobnie jak bibliotekę seminarijną rozproszono po wielu miejscach. Ogromna część zasobu zginęła spalona wraz z Polską Biblioteką Kleryków i bibliotekami profesorów seminarium w miejscowej cukrowni.³⁵ Współczesne badania prowadzone nad polskimi stratami wojennymi w dziedzinie kultury, prowadzone przez Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą, opublikowane w pierwszym tomie serii: „Straty kultury polskiej” dotyczącym bibliotek, uznają kolekcję biskupa Okoniewskiego za unicestwioną w 100 %, zaś całość zbiorów pelplińskich w 50 %.³⁶ Powojenne starania rewindykacyjne nie odniosły wielkiego skutku. Identyfikację utrudniał brak na większości tomów znaków własnościowych. Gros książek pozbawiona była ekslibrisu. Jedynie na oprawach nielicznych tomów polecił biskup wycisnąć superexlibris w postaci własnego herbu.³⁷ Również nie-

³² A. Liedtke, *Wspomnienie o Biskupie Okoniewskim*, s. 3, zob. przyp. 8.

³³ S. Sas-Komornicki, dz. cyt., s. 63; A. Liedtke, *Wspomnienie o Biskupie Okoniewskim*, s. 2, zob. przypis 8.

³⁴ Tamże, s. 2.

³⁵ A. Liedtke, *Saga...*, s. 51–52; Tenże, *Biblioteka Seminarium...*, s. 90.

³⁶ *Straty bibliotek w czasie II wojny światowej w granicach Polski z 1945 r. Wstępny raport o stanie wiedzy*, Warszawa 1994, s. 259.

³⁷ Do dzisiaj zachowały się jedynie dwa tomy z biskupim superexlibrisem (herb biskupi z sentencją *Amor omnia vincit*), Rene Grousset, *Histoire des croisades et du Royaume Franc de Jerusalem*, [t. II, III], Bibl. Sem. sygn. D 12263/ II i D 12263/ III.

wiele dzieł posiadało ekslibris pieczętny.³⁸ Jedynym znakiem rozpoznawczym jest charakterystyczna skromna oprawa: szare płótno na tekturze z czerwoną–złotą nalepką na grzbietach.

Do dzisiaj w bibliotece seminarium duchownego zachowało się ponad 250 tomów z dawnej kolekcji biskupa Okoniewskiego. Niemal wszystkie wyselekcjonowano na podstawie wspomnianej oprawy, chociaż część udało się zidentyfikować, jako własność biskupią, w oparciu o pieczętny ekslibris oraz zapiskę własnościową.

Warto by się przy tej okazji zastanowić, jak w rzeczywistości oprawiony był księgozbiór biskupi. Trudno przypuszczać, aby cała kolekcja zaopatrzona była w jednakową okładzinę. Można przyjąć, iż wspomnianą oprawę otrzymały przede wszystkim druki współczesne, chociaż – jak wykazała rejestracja starodruków – również i gros z nich taką właśnie oprawę posiadało. Wyjaśnienie tego zjawiska jest utrudnione, głównie z uwagi na niewielki procent zachowanego księgozbioru, co nie pozwala na wysnucie konkretnych wniosków. Spośród dzieł zachowanych większość stanowią nieliczne rewindykaty z Gdańska, Grudziądza i Torunia. Zidentyfikowano je być może właśnie na podstawie owej oprawy – stąd tylko takie woluminy wróciły do pelplińskiej księżnicy. Z drugiej strony, część dzieł, która przetrwała wojnę na miejscu, wrzucona na ogólny stos książek, złożonych w kaplicy gimnazjalnej przy pocysterskich krużgankach pelplińskiej katedry, swój ratunek zawdzięcza być może właśnie owej mało atrakcyjnej, współczesnej oprawie, która nie zwróciła wówczas niczyjej uwagi. Woluminy z pięknymi zabytkowymi oprawami oryginalnymi w szybkim czasie padły łupem okupanta.

Wśród pozostałości dawnej kolekcji biskupiej znajduje się 46 starodruków, w tym 3 inkunabuły oraz ponad 200 tomów dzieł XIX i XX – wiecznych. Zbiór współczesny obejmuje dzieła najróżniejszej treści. Są tu rozprawy historyczne, filozoficzne, patrystyczne, literackie oraz filologiczne w tym kilka słowników. Nie zabrakło również piśmiennictwa dotyczącego regionu pomorskiego tzw. „pomeraników” z monumentalnym dziełem ks. Romualda Frydrychowicza o cystersach pelplińskich na czele. Zachowało się także kilka prac bibliologicznych m.in. obszerny tom poświęcony bibliotekom poznańskim i pomorskim pt. „Biblioteki wielkopolskie i pomorskie”, w którym znalazł się esej ks. Glemmy o Bibliotece Seminarium Duchownego w Pelplinie. Część woluminów w przeszłości

³⁸ Istniała prawdopodobnie jedna jego wersja: „Ex libris S. Okoniewski Penitentiarii Posnanensis” (zob. poz. 06, 07). Pieczęci tej – zdaje się – Okoniewski używał również kiedy przestał być spowiednikiem katedry poznańskiej. Wówczas zapewne przy odciskaniu, zakrywał fragment „Penitentiarii Posnanensis” widniejący u dołu owalu pieczęci, wobec czego pozostawał tekst początkowy: „Ex libris S. Okoniewski” (zob. poz. 23). Na takie rozwiązanie wskazuje identyczny rozmiar obu odcisków oraz krój czeionki. Nie jest natomiast wykluczone, iż były to dwie różne pieczęcie o identycznym kształcie.

należała do innych osób. Na kilku tomach zachowały się podpisy dawnych właścicieli. W przypadku dwóch są to dedykacje autorskie dla biskupa, w tym ks. Liedtkego na karcie jego rozprawy doktorskiej o Księżu Opolskim „Kropidle”, którą подарował biskupowi z okazji imienin w 1932 r.³⁹

Najbardziej interesujący jest oczywiście zachowany fragment książek zabytkowych i chociaż stanowi on jedynie niewielką część niegdyś potężnego zasobu, jest o tyle wyjątkowo cenny, iż znajdują się w nim głównie *polonica* w dużej części XVI-wieczne, a więc najrzadsze i najwartościowsze. Jest to wyjątkowy wypadek, iż z rozproszonej i zniszczonej przez okupanta hitlerowskiego kolekcji, właśnie one przetrwały. Był to zapewne wynik przypadku i wspomnianej oprawy, która zmyliła potencjalnych niszczycieli. W sumie zespół ten – o czym już wspomniano – liczy 46 dzieł w 48 tomach.

Najdawniejszym paleotypem dawnej biblioteki Okoniewskiego jest „Collectarius super librum Psalmorum” Piotra de Harentals tłoczony w Kolonii u Jana Koelhoffa w 1478 r.⁴⁰ Spośród inkunabułów zachowały się również listy św. Augustyna, które wyszły spod pras jednego z najwybitniejszych typografów bazylijskich – Jana Amerbacha w 1493 r.⁴¹ oraz wenecka dwutomowa edycja listów św. Hieronima z 1496 r.⁴²

Do najcenniejszych poloników XVI wieku należy niewątpliwie tzw. *Biblia Leopoldy* – polski przekład Pisma Św. w adaptacji Jana Kasprowicza Nycza ze Lwowa (Leopoldy) – lub inaczej nazywana *Biblią Szarfenbergowską*, wydana w 1561 r. w oficynie „Dziedziców Marka Szarfenberga”, bogato ilustrowana pięknymi drzeworytami, poziomem edycji dorównująca wielu produktom sławnych typografii europejskich. Biblia ta, zadedykowana Zygmuntowi Augustowi, stanowiła duże osiągnięcie Kościoła katolickiego, wyprzedziła bowiem przedsięwzięcie obozu różnowierczego – słynną *Biblię Radziwiłłowską* z 1563 r.⁴³ Egzemplarz Okoniewskiego jest nieco zniszczony i jako jedyny z całej spuścizny

³⁹ Jego Ekscelencji Najdostojniejszemu Arcypasterzowi, X. Dr Stanisławowi W. Okoniewskiemu, Biskupowi Chełmińskiemu, swemu Najlepsznemu Opiekunowi i Mecenasowi składa w hołdzie w dniu Imienin jako skromny wyraz najgłębszej swej wdzięczności i synowskiego przywiązania oraz niezmiennej miłości – Kochający Kapelan. Pelplin, w r. 1932 – Bibl. Sem. sygn. D 42668; drugi dar: Zaczemu Księżu Stanisławowi Okoniewskiemu Proh. i Redakt. „Przegl. Kośc.” w dowód szczególnego szacunku i z wyrazem głębokiej czci – X. Warmiński; I. Warmiński, Andr. Samuel i Jan Seklucyan, Poznań 1906 – Bibl. Sem. sygn. D 43088

⁴⁰ Poz. 29; dzieła tej oficyny są dość licznie reprezentowane w zbiorze inkunabułów pelplińskich, zob. M. Strutyńska, dz. cyt., s. 334.

⁴¹ Poz. 02.

⁴² Poz. 14.

⁴³ Por. A. Kawecka-Gryczowa, A. Mańkowska, *Szarfenberga Marka Dziedzice*, [w:] Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII w. t. I. Małopolska, cz. I. Wiek XV–XVI, Wrocław–Warszawa, 1983, 261–262.

posiada XVII-wieczną oprawę pergaminową. Znakiem rozpoznawczym w tym przypadku był ekslibris pieczętny.⁴⁴ Do cennych druków polskich XVI wieku należy *Postylla większa* Jakuba Wujka wydana w reprezentującej wysoki poziom krakowskiej tłoczni Mateusza Siebeneichera w latach 1573–1575⁴⁵ oraz niezwykle popularne jego tłumaczenie Nowego Testamentu.⁴⁶ Krakowską typografię Andrzeja Piotrkowczyka opuściły słynne *Kazania na niedziele i święta całego roku* Piotra Skargi. W zbiorze biskupim znalazły się trzy edycje z lat 1595, 1597 i z 1609 roku.⁴⁷ Do tej grupy wypada zaliczyć jeszcze *Statuta Regni Poloniae* Jakuba Przyłuskiego, tłoczone w jego prywatnej drukarni w 1553 r.⁴⁸ oraz trzecie wydanie zbioru statutów o tym samym tytule w opracowaniu Jana Herburt, drukowane w Zamościu w 1597 r.⁴⁹ Z wczesnych druków europejskich pozostały *Sermones* św. Augustyna z 1521 r.⁵⁰ a także *Postylla* Mikołaja de Goran opublikowana w Hagenau w 1502 r.⁵¹ Wiek XVII w literaturze polskiej reprezentowany jest popularnym dziełem doskonałego filologa i leksykografa, jezuitę Grzegorza Knapkiego *Thesaurus polono-latino-graecus*, który wyszedł w Krakowie u Franciszka Cezarego w 1621 r.⁵², dwutomową edycją *Polityki Aristotelesowej* wydaną w Krakowie w 1605 r. w opracowaniu Sebastiana Petrycego⁵³ oraz wieloma innymi pozycjami teologicznymi, prawniczymi, politycznymi czy też popularną literaturą dewocyjną. Podobnie wygląda piśmiennictwo XVIII-wieczne.

Na sporej części dzieł z omawianego zasobu widnieją zapiski poprzednich posiadaczy. Najczęściej spotyka się druki proveniencji klasztornej oraz parafialnej. Poszczególne inkunabuły stanowiły np. własność konwentu dominikanów (bez podania miejscowości)⁵⁴, być może któregoś z klasztorów toruńskich⁵⁵ oraz kościoła parafialnego w Radzynie.⁵⁶ Sporo pozycji pochodziło z kolegów jezuitkich m.in. warszawskiego⁵⁷ oraz parafii wielkopolskich.⁵⁸ Są również dzieła bę-

⁴⁴ Poz. 06.

⁴⁵ Poz. 41; dzieło to należało do największych osiągnięć warsztatu Siebeneichera i liczyło 740 kart *in folio* z ilustracjami; zob. A. Mańkowska, *Siebeneicher Mateusz*, [w:] *Drukarze...*, s. 207.

⁴⁶ Poz. 05.

⁴⁷ Poz. 34–36.

⁴⁸ Poz. 31; zob. A. Kawecka-Gryczowa, *Przyłuski Jakub*, [w:] *Drukarze...*, s. 170–174.

⁴⁹ Poz. 13.

⁵⁰ Poz. 03.

⁵¹ Poz. 23.

⁵² Poz. 17.

⁵³ Poz. 01.

⁵⁴ Poz. 14.

⁵⁵ Nieczytelna zapiska, por. poz. 02.

⁵⁶ Zapiska: *Ecclesia Radzinensis*, por. poz. 30; radzyński księgozbiór trafił w większej części do Pelplina w 1863 r. – być może wspomniany wolumin tą właśnie drogą trafił do rąk biskupa?, zob. T. Glemma, dz. cyt., s. 291.

⁵⁷ Poz. 01, egz. B, cz. II.

⁵⁸ Np. parafii w Rogoźnie, por. poz. 23.

dące nigdy w posiadaniu benedyktynów z Lubina⁵⁹, bernardynów z Zamartego czy też imiennie wyróżnionych braci z różnorodnych konwentów np. brata Wąchowicza z kolegium jezuickiego w Warszawie,⁶⁰ Erazma Debola z bliżej nieokreślonego kolegium pijarskiego⁶¹ czy dominikanina Bazylego Witkowskiego (również bez określenia miejscowości). Na kartach niektórych tomów znalazły się również zapiski księży i kanoników chełmińskich. Karta ochronna tomu *Annales* Stanisława Orzechowskiego zawiera podpis kanonika Ludwika Dittmerra z 1749 r. Wolumin ten z czasem trafił do rąk kapucynów w Rywałdzie by wreszcie znaleźć się w zbiorach biskupa Okoniewskiego.⁶² Wnikliwy badacz odnajdzie na nich również wiele nazwisk osób świeckich, trudnych niekiedy do identyfikacji.⁶³ Część druków posiada niekiedy współczesne notki proveniencyjne. Są zatem pieczęcie o treści: „Duplikat Biblioteki Seminarjum Duchownego w Poznaniu”⁶⁴ czy „Z duplikatów Biblioteki XX. Czartoryskich”.⁶⁵

Przy tej okazji warto również zastanowić się jakimi drogami napływały książki do zbiorów biskupich. Ks. Liedtke pisze, że Okoniewski nader często odwiedzał księgarnie, antykwarjaty oraz chętnie uczestniczył w aukcjach książkowych.⁶⁶ Pewną ilość dzieł zamawiał w odległych księgarniach zagranicznych. Zachowała się do dzisiaj w zbiorach Biblioteki Seminarjnej karta pocztowa, wysłana 28 czerwca 1925 r. na adres księdza Okoniewskiego do Kościelca przez Teophila Gorausa – właściciela księgarni w Paryżu.⁶⁷ Księgarz tą drogą informuje Okoniewskiego, jakie dzieła wysłał na jego adres w ostatnim czasie, dziękując jednocześnie za liczne zamówienia oraz zapewniając adresata o pilnych staraniach w dotarciu do wyczerpanych już dawno edycji. Były to niewątpliwie podstawowe źródła zaopatrywania własnej kolekcji. Sporo jednak dzieł otrzymał niewątpliwie w postaci prezentów, już jako biskup chełmiński. Niestety niewiele zachowało się na to dowodów. Zwykle trafiają do księgozbioru również prace dedykowane osobie jego właściciela. Biskupowi poświęcono kilka publikacji,

⁵⁹ Poz. 30.

⁶⁰ Poz. 01, egz. B, cz. II.

⁶¹ Poz. 10.

⁶² Poz. 25; o Ludwiku Dittmerze zob. A. Mańkowski, *Pracaci i kanonicy katedralni chełmińscy od założenia kapituły do naszych czasów*, Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu, R. 33, 1926, s. 31–32.

⁶³ Dołączony do niniejszej publikacji katalog, który przy kolejnych pozycjach wymienia również odczytane – niekiedy niepełnie – proveniencje, pozwoli, być może dalszym badaczom na bardziej precyzyjną ich identyfikację.

⁶⁴ Poz. 30.

⁶⁵ Poz. 01, egz. B, cz. II.

⁶⁶ A. Liedtke, *Biskup–bibliofil...*, s. 5.

⁶⁷ Adres owej księgarni brzmiał: Libraire Universelle – Teophile Goraus, 18, Rue Mabillon, Paris 6.

stąd niewątpliwie znalazły się one w jego zasobie.⁶⁸ Bibliotekę również w znaczny sposób powiększyły – o czym już wspomniano – książki po arcybiskupie Likowskim i prałacie Jaskulskim.⁶⁹ Warto jednak zaznaczyć, iż Okoniewski gromadził swą bibliotekę w ciągu wielu dziesięcioleci, zaś najcenniejsze woluminy nabywał nie koniecznie jako biskup⁷⁰, jakkolwiek był to niewątpliwie okres największej jego aktywności kolekcjonerskiej, głównie z racji sporych możliwości finansowych.

Dzisiaj, kiedy półki seminaryjnej księżnicy z rzadka jedynie wypełniają skromne szare grzbiety z czerwoną nalepką, trudno o jakieś konkretne wnioski, zarówno co do samej zawartości księgozbioru, jak i jego pozostałych dróg nabywania. To samo tyczy się również kwestii porównania zasobów biskupich z innymi prywatnymi kolekcjami epoki. Problemy te powstają jednak zawsze, kiedy badacz ma do czynienia z tak procentowo niewielkim fragmentem dawnej potężnej kolekcji. Bo cóż to jest 250 tomów wobec niegdysiejszych 12 tysięcy – matematycznie ledwie 2%. Sprawę pogarsza również brak źródeł do odtworzenia stanu zasobu. Nie zachował się bowiem żaden inwentarz, nie mówiąc już o katalogu bibliotecznym. Pozostały jedynie spisane wspomnienia ks. Liedtkego oraz te nieliczne, rozproszone po całej bibliotece woluminy – smutne szczątki wspaniałego ongiś księgozbioru, którym zachwycali się znawcy i miłośnicy, a który stanowił warsztat pracy uczonego oraz miejsce szczególnej radości Biskupa–biliofila.

⁶⁸ Np. Wiśniewski J., *Podręcznik historii muzyki kościelnej*, Pelplin 1934.

⁷⁰ Niestety w toku penetracji zasobu nie udało się natrafić na dzieła tej proveniencji, być może obaj właściciele nie sygnowali swoich książek.

⁷¹ Np. Biblię Leopoldy posiadał już w okresie swej służby penitencjarza katedry poznańskiej (1900 r.), zob. A. Liedtke, *Okoniewski Stanisław Wojciech...*, s. 693; poz. 06.

**Katalog starych druków pochodzących z dawnego księgozbioru biskupa
Stanisława Wojciecha Okoniewskiego, przechowywanych obecnie
w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie**

Wykaz zastosowanych skrótów:

- BMGC – British Museum General Catalogue of Printed Books, London 1965–1966
- b. sygn. – bez sygnatury
- CG – Catalogue Général, Paris 1925–1971
- C – W. A. Copinger, Supplement to Hain's Repertorium Bibliographicum. P. 1–2. London 1895–1902. Repr.: Berlin 1926
- E. – K. Estreicher, Bibliografia Polska. Cz. 3. T. 12–34, Kraków 1891–1951
- GW – Gesamtkatalog der Wiegendruke. Hrsg. von der Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendruke, Bd. 1–7, 8 (Lief. 1). Leipzig 1905–1940, Bd. 8 (Lief. 2–5), 9 (Lief. 1–4) Hrsg. von der Deutschen Staatsbibliothek zu Berlin, Stuttgart 1973–1989
- H – L. Hain, Repertorium bibliographicum, in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum MD typis expressi ordine alphabetico vel simpliciter enumerantur vel adcuratius recensentur. Vol. 1–2, Stuttgartiae – Lutetiae Parisiorum 1826–1838
- IP – Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur. Moderante A. Kawecka–Gryczowa. Composuerunt M. Bohonos et E. Szandorowska. Vol. 1–2. Wratislaviae 1970. Bibliotheca Nationalis Polona
- k. – karta
- k. tyt. – karta tytułowa
- NB – *nota bene*
- NK – Bibliografia literatury polskiej *Nowy Korbut*. T. 6, Oświecenie, opr. E. Aleksandrowska, Warszawa 1970
- opr. – oprawa (gwiazdka przy skróceniu oznacza, iż wolumin posiada charakterystyczną niemal dla całego zespołu oprawę w szare płótno z czerwonymi nalepkami na grzbietach, stanowiącą podstawę do identyfikacji)
- Panzer – Georg Wolfgang Panzer, Annales Typographici, Bd. VII (Fani-Parisiis) Hildesheim 1963
- prow. – proveniencja (niekiedy jej rolę pełni oprawa – znak przynależności do biblioteki biskupiej)

Verzeichnis – Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XVI. Jahrhunderts. Hrsg. von der Bayerischen Staatsbibliothek in München in Verbindung mit der Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel, Bd. 1 Aa–Az, Stuttgart 1983

ARYSTOTELES**b. sygn.**

- [01] Polityki Aristotelesowej to iest rządu Rzeczypospolitey z dokładem ksiąg ośmioro. Przez Sebastiana Petricego Medika... [Cz. I, II]
W Krakowie, w drukarni Symona Kempiniego, 1605. 2°

E. XII, 214–215

Egz. A

Opr.: *

Egz. B

NB: brak k. tyt.

Prow.:

Cz. I:

1. *Ex libris Grvoryij (?) ... manu propria (XVII w.), nieczytelna.*

Cz. II:

1. *Ex Bibliotheca J. M. Sebastiani Wyzyski Castelani Con. A.D. 1724.*2. *Hic liber cum aliis Libris emptus est per me Fr. Argentum Byczkowski S]acrae | Th]eologiae | Bacalatureum Prowinciae Definitorem Filium (?) Conventus Lubl- | nensis 1767 Anno.*3. *Collegij Varsaviensis S]ocietatis | J]esu | 1707 a P. Wąchowicz.*4. *Z duplikatów Biblioteki XX. Czartoryskich (XX w.).*

Opr.: *

AUGUSTINUS Aurelius s.**F. 673**

- [02] Epistolae.

Basel, Io. Amerbach [14]93. 2°

GW 2906; IP 644

Prow.:

1. *Inscriptus Catalogus Conventus ...nensis (Thorunensis) (?)*

Opr.: *

AUGUSTINUS Aurelius s.**b. sygn.**

- [03] Praeclarissima Divi Aurelii Augustini Sermonum opera summa nuper diligencia revisa ac recognita: tum plerisque locis emendata
Hagenau, Henricus Gran, sumptibus Ioannis Rynman, 1521. 2°

Panzer, t. 7, s. 91

Verzeichnis, t. 1, poz. A 4236

NB: brak k. tyt., górna k. ochronna – rkps XVII w., drobne marginalia.

Prow.:

1. *Ex libris S. Okoniewski (pieczęć)*

Opr.: *

BIAŁOBRZESKI Marcin – zob. poz. 41

BIBLIA **st. 1871**

- [04] Nowy Testament Pana naszego Jezusa Christusa znowu z łacińskiego y z greckiego na Polskie wiernie a szczyrze przełożony przez Jakuba Wuika...
W Krakowie, W Druk. Andr. Piotrk. Typogr. K.I.M., 1617. 8°

E. XIII, 25

Prow.:

1. X. *Sz[aniśław] Okoniewski* (zap. na k. ochr.)

Opr.: *

BIBLIA

b. sygn

- [05] Biblia to iest xięgi Starego y Nowego Zakonu na polski ięzyk z pilnością według Łacińskiej Bibliey od Kościoła Krześciańskiego powssechnego przyięthey, nowo wyłożona...
W Krakowie, W Drukarni Szarffenbergów, 1561. 2°

E. XIII, 13–14

NB: brak k. tyt.

Prow.:

1. *Ex libris S. Okoniewski Penitentiarii Posnaniensis* (pieczęć)

Opr.: jasny perg. (zniszczona, brak dolnej okładziny – XVII w.)

BREWIARZ

b. sygn.

- [06] Breviarii seu viaticum almae ecclesiae metrop. Gnesnensis. Venetiis, [b. dr.], 1540. 8°

E. XIII, 338

NB: brak k. tyt.

Prow.:

1. *Ex libris S. Okoniewski Penitentiarii Posnanensis* (pieczęć)

Opr.: brak

CANISIUS Petrus

b. sygn.

- [07] Opus catechisticum sive de Summa Doctrinae Christianae... Editio tertia... Coloniae, Apud Geruium Calenium et haeredes Iohannis Quentelij, 1586. 2°

CG t. 23, szp. 304

BMGC t. 187, szp. 663

Prow.:

1. zamazana

Opr.: *

CZECHOWICZ Jakub st. 6702

- [08] Praktyka kryminalna to jest wzór rozważnego i porządnego spraw kryminalnych sądenia...

Chełmno, [b. dr.], 1769. 4°

E. XIV, 552

NB: k. tyt. rkps.

Prow.:

1. Szaniawski Józef (pieczęć)

Opr.: *

DANET Piotr b. sygn.

- [09] Nowy wielki dykcyonarz... francuski, łaciński y polski Obfitujący w najlepsze Sposoby mówienia... [T. I, II].

W Warszawie, w drukarni J.K. Mci. y Rzpltey Kollegium W.W. Scholarum Piarum, I) 1743, II) 1745, 2°

E. XV, 32

Prow.:

1. *Erasmii Deboli Scholarum Piarum* (XVIII/XIX w.)

2. *Adami Gumowski mp.* (XIX w.)

Opr.: *

DZIENNIK st. 1870

- [10] Dziennik (modlitwy, psalmy, pieśni katolickie).

W Krakowie, W Drukarniey Andrzeia Piotrkowczyka, 1601. 8°

E. VIII, 125; XV, 459

Prow.:

1. *Mardziński (?)* (XIX w.)

Opr.: *

FABER Matthias b. sygn.

- [11] Auctarium operis concionum Tripartiti adiectum ab ejusdem Operis... Editio secunda correctior... [Cz. I, II].

Antverpiae, Apud Hieronymum Verdussium, I) 1647, II) 1646. 2°

CG wyd. Antverpiae, G. Lesteenium, 1646

Prow.:

1. *Admodum Reverendi Josephis Słonimski (?) P. T m. propria* (XVII w.)

Opr.: *

HERBURT Jan cim. 10366

- [12] Statuta Regni Poloniae in ordinem alphabeti digesta...

Samoscii, Martinus Lenscius Typographus Academiae excudebat, 1597. 2°

E. XVIII, 132

Opr.: *

HIERONIMUS s.**F. 671**

- [13] Epistolae. P. I–II. – Lupus de Oliveto: Regula monachorum ex Epistolis Hieronimi excerpta.

Venezia, Io. Rubens, I) 7 I 1496, II) 12 VII 1496. 2⁰

HC 8563; IP 2794

Prow.:

1. *Conventus S. Andreae de Ioanitiaie ordinis predicatorum* (XVII w. ?)

Opr.: *

JASKIER Mikołaj**b. sygn.**

- [14] *Iuris provincialis quod Speculum Saxonum vulgo nuncupatur, libri tres...* Samosci, [b. dr.], 1602. 2⁰

współwydane z:

1. *Iuris Municipalis Magdeburgensis liber vulgo Weichbild nuncupatus...* Samosci, [b. dr.], 1602. 2⁰

2. *Promptuarium Iuris Provincialis Saxonici, quod Speculum Saxonum vocatur tum et Municipalis Magdeburgensis, summa diligentia re-collectum, ed ad communem editum utilitatem. Adiuncta...*

Samosci, [b. dr.], 1601. 2⁰

E. XVIII, 503

Prow.:

1. *Iste liber Quod Speculum Saxonum Nuncupatur est per Sp|ecta|b|i|lem ... Andream Siszycki (?) Consulem et ... Sp|ecta|b|i|lis ... (nieczytelne) Casimir ad Crac|oviam|Notarium ... (nieczytelne), mihi Paulo Niesniowski (?) ... (nieczytelne) (XVII/XVIII w.)*
2. *Paulus Niesniowski Consul Casimren|sis| post ... (nieczytelne) Sp|ecta|b|i|lis Suszycki Consulis et Notarii Casimirensis ... (nieczytelne) Possesor (?)*.
3. *Ex Bibliotheca Adalberti Mączenski Advocati Provincialis J.S.M. Castri Crac. mp. (XVIII w. ?)*

Tą samą ręką: *Hic liber requisitus post fata N|o|b|i|l|tati|s Sp|ecta|b|i|lis Francisci Soldadyni Consulis Cracovien|sis| Equitis aureati S. R. M|aies|t|at|is S|e|c|r|etar|ii A|nno| 1773.*

Opr.: *

KARNKOWSKI Stanisław**b. sygn.**

- [15] *Messiasz : albo, kazania o upadku y naprawie rodzaju ludzkiego, przez przyjście na świat Pana naszego Jezusa Christusa Syna Bożego. Przydane na końcu tegosz Auctora Kazanie o dwojakim Kościele chrześcijańskim.*

W Poznaniu, [b. dr.], 1597. 2⁰

E. XIX, 120

NB: brak k. tyt. i początku.

Opr.: *

KNAPSKI (Cnapius) Grzegorz b. sygn.

- [16] Thesaurus Polono latino–graecus seu Promptuarium Linguae latine et Graecae, Polonorum usui accomodatum, Quid in eo praestitum sit, in Proemio leges... Opera...
Cracoviae, typis Francisci Caesarii, 1621. 2°

E. XIX, 334

NB: brak k. tyt.

Prow.:

1. nieczytelna (XVII/XVIII w. ?)

Opr.: *

KOBIERZYCKI Stanisław D 43110

- [17] Historia Vladislai, Polonie et Sueciae principis, eius natales et infantiam, electionem in magnum Moscoviae ducem, bella moscovitica turcica, caeterasque res gestas, continens, usque ad excessum Sigismundi III, Poloniae Sueciaeque regis. Auctore...

Dantisci, sumptibus Georgii Frsteri S.R.M. Bibliopolae, 1655. 4°

E. XIX, 351

NB: brak k. tyt.

Opr.: *

KWIATKIEWICZ Jan st. 1867

- [18] Eloquentia reconditor ubi pleraque Mira ab argumento Rariora pleraque Per varia Admirabilis Eloquentiae Specimina tractantur. Auctore... Editio secunda.

Pragae, Typis Universit. Carolo Ferd. in Collegio Societatis Jesu, ad S. Clementem, 1698. 12°

E. XX, 422

Opr.: *

LANCICIUS (Łęczycki) Mikołaj st. 6703

- [19] Medytacje nowym, y doskonałym sposobem dla większej rozmyślających wygody na każdy dzień całego roku, y na znamienitsze święta rozłożone... [Wilno], W drukarni Akademii Wilenskiej Societatis Jesu, 1727. 4°

E. XXI, 41

Prow.:

1. Prow. Collegii Düsiecur Soc[ietatis] Jesu pro Jirocino Societatis Jesu N° 183 (XVIII/XIX w.)

Opr.: *

LIVIUS Titus Patavinus

b. sygn.

- [20] *Historiae Romanae ab Urbe Condita. Libri XLV quotquot nostram aetatem pervenerunt, cum commentariis omnium interpretum...*

Lutetiae Parisiorum, e typhogr. J. Charonii, 1573. 2°

CG t. 190, szp. 174–175

BMCG t. 140, szp. 172

NB: brak. k. tyt.

Opr.: *

MAENHARDT Simeon

b. sygn.

- [21] *Conciones oder Christliche Predigten uber die Sonn. und Feyertaglichen Evangelia... [T. I–IV]*

Ratyzbona, Ioannes Jacklin, 1674. 2°

NB: T. I – brak k. tyt.

Prow.:

1. *Appli|catio | Bibliot|hecae | Conv|ventus | Zamart|ensis | O. P. Reform|atorum*
(XVIII w.)

Opr.: *

MONITOR

st. 1873

- [22] *Monitor na rok 1770. Tom pierwszy.*

W Warszawie, w Drukarni J.K. Mci. y Rzeczypospolitej dla Korpusu Kadetów Mitzlerowskiej, [1770]. 4°

E. XXII, 533–534

Opr.: *

NICOLAUS de Goran (Gorranus)

b. sygn.

- [23] *Postilla elucidativa et magistralis super Epistolas Pauli...*

Hagenau, H. Gran pro Io. Rynmann, 15 VI 1502. 2°

BMGC t. 171, szp. 797

Panzer, t. 7, s. 68

Prow.:

1. *Inscriptus catalogo librorum G|e|n|er|osi Luci Gostawski*
(XVII w.)

2. *Ecclesiae Parochialis Rogoźnensis* (XVIII/XIX w.)

3. *Ex libris S. Okoniewski* (pieczęć)

Opr.: *

OLECHOWSKI Józef st. 6701

- [24] Documenta ad causas decimales in Polonia si non sunt valide dotes et privilegia majorum et antecessorum nostrorum ecclesiis collata, cuius erunt firmitatis illa, aliis ordinibus, sub paribus signis, pars atramento et elle concessa ? Sigismundi I ad Consiliarios Prussiae. Legum Polonorum vol. 1 Fol. 484. Opus impresum Cracoviae in lingua vernacula 1779 nunc vero in Latina luci publicae datum.
Cracoviae, typis Universitatis, 1798. 8°

E. XXIII, 319

Prow.:

1. *Antonius Librowski* (XIX w.)

Opr.: *

ORZECHOWSKI Stanisław st. 1868

- [25] Annales Stanislai Orichowi Okszi Adiunximus Vitam Petri Kmitae. Dobromili, In officina Ioannis Szeligae, 1611. 8°

E. XXIII, 444

Prow.:

1. *Ab Illustrissimo et Admodum Reverendissimo Domino Ludovico Dittmer Preposito et Decano Lasinensi A.D. 1749 17 Octobris.*2. *Loci P.P. Capucinatorum Ryvalden|sis| (XVIII w.)*

Opr.: *

ORZECHOWSKI Stanisław st. 1869

- [26] Kroniki Stanisława Orzechowskiego przez M. Zygmunta Aleksandra Nałęcz Wlyńskiego... z łacińskiego na Polskie przetłumaczone w Roku Pańskim 1767.

W Krakowie, W drukarni Seminar. Biskup. Akademick., 1767. 8°

E. XXIII, 451

Opr.: *

PACIORKOWSKI Marcin st. 6704

- [27] Regula Processus Granicialis Campestris Regni Poloniae secundum praxim moderni saeculi ad dislimitanda bona regalia, Spiritualia et terrestria. Ad usum publicum. Cum additamento Legum et Constitutionum Regni. Authore... Officii Castrensium Opoczensis Subdelegato Jurato.
Typis Clari Montis Częstochoviensis, 1749. 4°

E. XXIV, 11

Prow.:

1. (Bp. Okoniewski ?) – (pieczęć, zamazana)

Opr.: *

PERSIUS Flaccus (Aulus)**b. sygn.**

- [28] Persius cum tribus comentariis: Cornuti phylosophi eius preceptoris comentarii; Ioannis Britanici Brixiani comentarii; Bartholomei Foncii comentarii...

Venetiis, J. de Tridino, 1499 [1507], 2°

BMCG t. 187, szp. 348

NB: brak końca. (Przedruk wyd z 1499 r. z niezmiennonym kolofonem.)

Opr.: *

PETRUS de Harentals**F. 672**

- [29] Collectarius super librum Psalmorum.

Köln, Io Koelhoff, 1487. 2°

HC 8366; IP 4327

Prow.:

1. *Ecclesia Radzinensis* (XVII w. - ?)

Opr.: *

PONIŃSKI Stefan**b. sygn.**

- [30] Krol Bolesny Chrystus Zbawiciel, Kazaniami o Męce Pańskiej na postne nabożeństwa przez... wystawiony.

W Poznaniu, W Drukarni Kollegium Societatis Jesu, 1723. 2°

E. XXV, 56

Prow.:

1. *Pro conventu Lubinensi O. S. P. Benedicti* (XVIII/XIX w.).2. *Ex Bibliotheca Semin. Archidioec. Posnaniensis* (pieczęć).3. *Duplikat Biblioteki Seminarjum Duchownego w Poznaniu* (pieczęć).

Opr.: *

PRZYŁUSKI (Jessovius, Jeżowita) Jakub**b. sygn.**

- [31] Leges Seu Statuta Ac Privilegia Regni Poloniae Omnia Hactenus magna ex parte uaga, confusa et sibi pugnantia...

[Szczucin, Kraków], 1553. 2°

E. XXV, 375-376

NB: brak k. tyt., drobne marginalia.

Opr.: *

RUBINKOWSKI Jakub Kazimierz**st. 6688**

- [32] Promienie cnót Królewskich po śmiertelnym zachodzie Nayaiaśniejszego słońca Augusta II Monarchy Polskiego W.X.L. y dziedzicznego Saxonii Xiążęcia Elektora...

W Poznaniu, w drukarni O.O. Jezuitów, [1742]. 4°

E. XXVI, 441

Opr.: *

SEVOA F. H. st. 6697–6700

- [33] Obowiązki osób stanu duchownego. (Dzieło bardzo pożyteczne dla kapłanów y dla sposobiących się do kapłaństwa). Przez Xiędza... napisane a przez Xiędza P. Gniewczyńskiego K.S.K.Ł na Polski język przełożone. [T. I–IV].

W Łowiczu, W Drukarni JO. Xięcia Imci Prymasa Arcybiskupa Gnieźnieńskiego, I)1793, II)1794, III–IV)1795,8⁰

E. XXVII, 411–412

Opr.: *

SKARGA Piotr b. sygn.

- [34] Kazania na niedziele y Święta całego Roku...

W Krakowie, W Drukarni Andrzeia Piotrkowczyka, 1595. 2⁰

E. XXVIII, 142

Prow.:

1. *Ta książka jest Ambony Kościoła Kollegiaty Sandeckiej, y tam na ambonie zawsze bydź powinna, nie godzi się brać tey książki z ambony* (XVII/XVIII w.)

Opr.: *

SKARGA Piotr b. sygn.

- [35] Kazania na niedziele y Swieta całego Roku...

W Krakowie, W Drukarni Andrzeia Piotrkowczyka, 1597. 2⁰

E. XXVIII, 143

Prow.:

1. *Ex libris Valentini Rutkowski Pl... Emptus hoc A.D. 1610* (nieczytelna)

2. *Post mortem Illustrissimi Reverendissimi...* (zamazane)?

Opr.: *

SKARGA Piotr b. sygn.

- [36] Kazania na Niedziele y Święta całego Roku...

W Krakowie, W drukarni Andrzeia Piotrkowczyka, 1609. 2⁰

E. XXVIII, 143

NB: brak k. tyt. początku do s. 110 i końca.

Prow.:

1. *Ex Libris R. D. Antonii Francisci Wroblewski com...* (urwana) *Schenenbergen-sius Schen... sis Emptus...* (urwana) *Josepho Czartaskj (?)... a[nn]o 1727...* (urwana)

Opr.: *

STAROWOLSKI Szymon

b. sygn.

- [37] **Wieniec Niewiedniejący, Przeczystey P. Mariey Zamykający w sobie Kazania Na wszystkie jey Święta doroczne...**

W Krakowie, W Drukarni Franciszka Cezarego J.K.M. Typogr., 1649. 2°

E. XXIX, 211

NB: brak k. tyt.

Opr.: *

TENDE Kasper (Hauteville pseud.)

st. 1872

- [38] **Relation historique de La Pologne contenant le pouvoir de ses Rois, leur election, et leur couronnement.. Par le Sieur De Hauteville Le Gras...**

Paris, Chez Nicolas le Gras, au troisiéme Pillier de la grande Salle du Palais, a l' couronne, 1686. 12°

E. XXXI, 92

Opr.: *

TROTZ Michał Abracham

st. 6689

- [39] **Nouveau Dictionnaire François, Allemand et Polonois, Enrichi de Plusieurs exemples del' Histoires Polonoise, des Termes Ordinaires des Arts et des Remarques de Grammaire les plus Necessaires avec une liste alphabetique des poetes et de meilleurs lirres polonois par... Tome second.**

Leipzig, chez Jean Frederic Gleditsch, 1772. 8°

E. XXXI, 336

Opr.: *

WUJEK Jakub

b. sygn.

- [40] **Postilla Catholica, to iesth Kazania na każdą Niedzielę, y na każde święto przez cały Rok, według wykładu samego prawdziwego Kościoła Świętego Powszechnego: dla popolitego Człowieka, teras nowo a prosto językiem Polskim napisana...**

W Krakowie, Mattheus Siebeneycher, 1573. 2°

E. XXXIII, 389-390

NB: brak k. tyt.

Prow.:

1. *Pro conventu Cobyliensi Fratri Minoris Observantie (?)*

Opr.: *

oraz adligaty:

BIAŁOBRZESKI Marcin

1. [41] Postille albo wykładu Swietych Ewangeliy od Wielkieynocy do Adventu, Część wtora przez...

W Krakowie, W Drukarniey Lazarzowey, 1581. 2°

E. XIII, 6

WUJEK Jakub

2. [42] Postille catholiczney Część Trzecia W której się zamykają kazania na święta Panny Mariey Apostołów, Męczenników y innych Świętych...

W Krakowie, Mattheus Siebeneycher, 1575. 2°

E. XXXIII, 391

WYSOCKI Samuel (od św. Floriana) b. sygn.

- [43] Chwała Chwalebego w Świętych swoich Boga, y Świętych w Bogu uwielbionych, Kazaniami na wszystkie w Roku całym dni Święte... dla naśladowania Pobożności ogłoszona... Tom pierwszy.

W Warszawie, w Drukarni J.K.M. y Rzpltey XX. Scholarum Piarum, [1747]. 2°

E. XXXIII, 464

Opr.: *

WYSOCKI Samuel (od św. Floriana) b. sygn.

- [44] Święta Roku Całego Na Większą część chwałę Pana Boga, y Świętych w Bogu Chwalebnych Kazaniami w Krakowiey na Zamku Katedrze, y po różnych w Polsce Ambonach Zapowiedziane, Imieniowi... Pana Antoniego de Tenczyn Ossolińskiego...

W Warszawie, w Drukarni J.K.M. y Rzepltey w Collegium XX. Schol. Piarum, 1753. 2°

E. XXXIII, 465

Prow.:

1. *Ex libris Fr. Basili Witkowski Ord[inis] | Pred[icatorum] | (XVIII/XIX w.)*

Opr.: *

ZAMOYSKI Andrzej b. sygn.

- [45] Zbiór praw sądowych na mocy konstytucji roku 1766 ułożony, Cz. 1-3. Warszawa, 1778. 2°

NK t. 6, s. 534

NB: brak k. tyt.

Prow.:

1. *Witold Małkowski Architekt (pieczęć)*

Opr.: *